

הסיפור שלא נשמע

אפרת שר-שלום הנגבי: **אחותי היא: שירת הגר**, הוצאת גוונים 2010, 150 עמ'

ובדידותה מעמיקים, כך מתרחק הוא ממנה יותר וכך גם מתרחקת שרי אחוזת הקנאה, חרף הבטחתה הקודמת. בצר לה, משפילה עצמה הגר ומתחננת שידברו עמה, ואולם תגובת שרי קרה: "אל אהלה השכמתי מושפלת התנשאה / זקופה / מולי". התנשאותה של שרי על אף שהיא עקרה, יש בה כדי להצביע על מעמדה הנמוך של הגר שמופיע כמוטיב דומיננטי בשיר.

באמצעות הגר מציגה המשוררת את האשה המקראית ככלי שתכליתו הבאת ילדים. העדר יכולת זו פירושו כליון, ייאוש, אובדן זכות הקיום וקנאה בנשים אחרות. אם האשה אינה אלא בבחינת רחם, הרי שלאחר הגשמת ייעודה, אין קרבים אליה עוד. ואכן, בפרק השביעי, עם לידת ישמעאל, יחסי שרי והגר נעשים מתוחים אף יותר. הניכור המתמשך מצד בני הזוג הוביל את הגר לגיבוש זהות עצמאית נפרדת לה ולבנה: "בחיקי נרדם / נסיך מצרים / יישן" (עמ' 85). בהמשך האפוס תתחזק זהות המצרית ככל שיגבר הנתק מאברהם ושרה,

במיוחד לאחר הולדת יצחק. כשלוקחת לידה שרה את ישמעאל, מצהירה הגר בכניעות "יהיה הוא לה בן / שיהיה שלום / רק שיהיה שלום" (שם), אך בפועל היא אחוזת קנאה ומיוסרת על שמילותיו הראשונות של בנה הן תחילה אמה, אבא ורק לבסוף הגר.

ככל שמוסיף הילד במהלך הבית השביעי והשמיני לשהות במחיצת שרי, כך חשה הגר כי נגול ממנה, וכי לאחר שהפסידה את אברהם, כעת עתידה להפסיד את בנה ישמעאל.

המתח מגיע לשיאו כשמבטיח אלוהים לשרה כי יפקוד את בטנה, ונחיצותו של ישמעאל פוחתת. בפרק השמיני, לראשונה הזוג אברהם ושרי מאושרים. שרה מזדקפת עם הגשמת ייעודה, הבאת בן לעולם, והבטחתה לאהוב את הגר ובנה לנצח, מופרת. היא חוששת שישמעאל יירש את אברהם "לא יירש בני עם בנך" ומגרשת אותו ואת אמו.

שרה, לפי שר-שלום הנגבי, היא דמות מפלגת וחדשנית, ומיוחסות לה תכונות שליליות כשקרנות, כניעות ומניפולטיביות, המערערות על התיאור המקראי ואף עומדות בסתירה אליו. יצחק וישמעאל - אחים לאותו אב וחסרים למשחק - הופרדו עקב צרות עינה של שרה: "בערב היו נהרות של דמעות / בין אהל יצחק / לאהל ישמעאל / נחצה השבט לשניים" (עמ' 109). האומנם מנסה המשוררת לתת תוקף לקרע המודרני בין יהודים לערבים באמצעות הקרע שקרעה שרה באהבת האחים המקראיים? רוח שרה, לפי תיאורי הגר בבית תשיעי, שולטת באברהם וביצחק ומונעת מהם להתקרב ולסייע לישמעאל ולהגר שגורשו למדבר, שם התענו

בעלילה, המוקדש כולו לתיאור דמותו של אברהם, מתחדדת תחושת ההכנעה של הגר ביחס אליו, ובד בבד נוסף לה גם רובד סמוי, ביקורת מגדרית על ההיררכיה בתקופת המקרא: "ראש וראשון הוא / אחריו היא / ולצדה אנכי..." (עמ' 17). הגבר הוא הראשון לצעוד בשירה, אחריו האשה (ממנה עתיד לצאת עם ישראל) ולבסוף, האשה הזרה. על אף שידוע לנו מהמקור המקראי כי אברהם ידע את הגר, המשוררת מתארת את אברהם כדמות בלתי מושגת, שהגר כמהה אליה: "שיחלוף הוא על פני / ילטפני שובל אורו" (עמ' 22). כמיהתה לאהבה מצד אברהם גוברת ככל שהעלילה מתקדמת. בסוף הפרק השני היא מביעה את תקוותה הכמוסה: "אם רק היה אפשר / הייתי איתך. / לתמיד הייתי איתך... שנים הייתי יושבת לצדך / אם רק היית מרשה לי / אם רק היה מותר" (עמ' 23). וידויה הוא בבחינת איום על אהבתם של אברהם ושרי. הגר מודעת לכך, ומדגישה כי אברהם הוא מחוץ לתחום, הדגשה המחוקת את מוטיב הקדושה והנשגבת שלו.

בעוד שבספר בראשית מתוארים על פני שורות בודדות באופן סכמטי ותמציתי יחסייהם של אברהם ושפחתו, הרי שאצל שר-שלום הנגבי, הדמויות מקבלות עומק, ונחשפת טרגדיה מרה שבה נערה מצרייה מאוהבת עד כלות בגבר מבוגר שאינו משיב לה אהבה, נאבקת ביצרי אהבתה ומדחיקה אותם. בפרק השלישי בעלילה שרי מבקשת מהגר שתלד לה את בנה "אחותי הגר... את רחמי ידעת / ורחמים אין / אם תאבי מאת אישי / ובן לו ילד / וממך אבנה" (עמ' 28). הגר, במין התגלות נבואית, חווה את האסונות העתידים לפקוד אותה ושואלת את שרי "ומה אם ימאס בך בני / אותו ואותי תשליכי?" אך שרי נשבעת כי לעד תאהב אותה ואת בנה, והגר בוטחת בה, שכן "אחותי היא". ובכל זאת, משולש האהבה לא נשמר יציב לאורך זמן: "בהירה וצלולה שרי אחותי / אהובתי. / שרי שלי. / עד שבא אברהם / אל אהלי הוא בא. / אל אהלי". לפי המשוררת קנאתה של שרי ברחמה (אהלה) הפורה של הגר היא שהובילה לאסון ולהרס התא המשפחתי. דומה כי המשוררת מבקשת בספרה לשפוך אור על האוטוביוגרפיה של הגר, אך למעשה היא משכתבת את הסיפור המקראי כדי לאפשר לקולה של הגר להישמע.

תהליך השכתוב והאדרת תכונותיה של הגר מלווה בדמוניזציה של שרי ואברהם, ומרגע שמתעברת הגר "לא עוד יבוא אלי אברהם / לא עוד ידבר עמדי / יתרחק / בגללו". מיוסרת, מנוצלת ובודדה תוהה הגר על פני רוב פרקי האפוס כיצד תוכל לזכות בתשומת לבו של אברהם: "אולי אם אודקף / אולי אם אשתופף / אולי אם שערי אפרע / אולי אם אצעק?" אך היא אינה זוכה לכך. להיפך, ככל שכאבה

משוררים רבים נוטים, מסיבות שונות, לאמץ את המקור המקראי ולשזור את תכניו וסממניו בשירתם, להבליט את מסריו הנשגבים ולהלביש את רעיונותיהם באסתטיקה עתיקה ומלאת מסתורין. כוחם של אלה יפה ויציב, אך דומה כי בודדים מעזים להתעמת עם המקור המקראי, להתנגד לו, לבקר אותו בחריפות ואף להקדיש לכך ספר שירה שלם, שתכליתו עשיית צדק היסטורי ומתן זכות שמיעה לקולו של המנודה והמגונה, שהוצג במקרא באור שלילי, שלא זכה להשמיע את סיפורו ונידון לקלס וניכור.

בספרה **אחותי היא: שירת הגר**, מגוללת המשוררת, אפרת שר-שלום הנגבי, באפוס מקראי נועז וחדשני, הנפרש על פני 150 עמודים, את קורותיה ועלילותיה של הגר, שפחתה של שרה אשת אברהם ואמו של ישמעאל.

כמקובל בשירה אפית, גם את שירתה של שר-שלום הנגבי יש לקרוא מתחילתה ועד סופה, בלא דילוגים, למען תעוכל העלילה ויובהרו מטרתיה החברתיות, הפוליטיות, הגיאוגרפיות והתרבותיות. שירה העלילתי מבוסס, כאמור, על סיפורה המקראי של הגר, המופיע בתמצית בספר בראשית, פרקים ט"ז ו"א. המשוררת בחרה לפתוח את ספרה בתיאור הגר כבת פרעה במצרים; על אף שפרשנות זאת אינה אלא פרשנות מדרשית מאוחרת מבית חז"ל, ולא זו המקראית, המציגה אותה כשפחה מצרית פשוטה. בחירה זאת נדמה שמטרתה להעצים את הפער בין חיי העושר והרווחה מהם נהנתה הגר בילדותה בחיק אביה, לבין חיי העליבות בבגרותה, בחיק אברהם ושרה.

בפרק הראשון בעלילה (מתוך אחד-עשר) מציגה המשוררת את שלוש הדמויות הראשיות באפוס המקראי: אברהם, שרי והגר. דמותו של אברהם נתפסת בעיני הגר הילדה כנשגבת וקדושה, כמעט לא אנושית: "ואת אברהם / ראיתי בתפילתו / נשא אלי כתר / תפארת באדמה / המחבר שמים אל ארץ / עצום הכוח ההולך עמו / גדול ועז ורב" (עמ' 12). דמותה של שרי נתפסת בעיני הילדה המצרית כדמות מרשימה, אך אנושית: "אחותי היא! / לבה הטהור / ודמותה מקדם ידעתי" (שם). תשומת לב מיוחדת מוקדשת לשרוטט דמותה של הגר; אף שבת פרעה היא וייחוסה רם, היא מועברת כחפץ מידי אביה לידי אברהם ושרי "כלים נתן הפרעה... בעבור שרי, ואותי". אין מתייעצים עמה ודי לה בציווי אביה "הגר הולכת עם אברהם / ובעיניו לא תתבונן" (עמ' 13). הדגשת האיטור להתבונן בעיני אברהם יש בה כדי להעצים את ההבדל בין קדושת הגבר לעליבותה של האשה (הזרה). בפרק השני

בנימין ברסון

מאנגלית: ליאור שטרנברג

עירום מול עירום

אכן, זהו נדאי החוף המדבר,
משתנה תחת השמש.
כל שאנו רואים עתה ממקום עמדתנו הוא:

אנשים בכגדי ים,
שותים משקאות קלים או כבדים,
אוכלים מאכלים קרים או חמים,
מפספטים, צוחקים מדי פעם,
שוחים עם או נגד הגלים
(עורותיהם הופכים חסינים לשמש ככל
שהם נחשפים אליה יותר);

ילדים במשחקם רודפים אחר
מה שינחה אותם לעד;
קיוסק על חול טובעני –
ספק יחידי לעת עתה;
כפאות נוח תחת שמשיות
תפוסים או פנויים,
מפזרים בצבעוניות
על המשטח החד פעמי הזה
בזהוב-צהבהב, בגבה
פני הים.

אם כי לא נותר כל סימן לרגלים שדרכו על החוף הזה
בזמנים שקדמו לפלישתו של הגל האחרון
(ההולך ונסוג ברגע זה ממש);
או לאוהבים העתיקים
אשר זמן מה מאז הלכו לאחרונה לארך החוף
כבר לא נותר להם יותר מה להסתיר
זה מזה או מכל אדם
אחר.

או למלחים, לזונות, לסוחרים היום והלילה
בנמל ההומה, שפעם
שלטו במפרץ הזה.

בקור הלילה ובלהט היום, בצמא
ובשימון.

שירתה של הגר (שעמה מזדהה
המשוררת) נכתבת בהשראת הויית
המדבר, חזיונותיה ונבואותיה הם
מתעוועי המדבר ואלו מלווים את
העלילה מראשיתה ועד תומה.

המדבר שמשמש מקום מגורים
למשוררת, מקבל משמעות סימבולית
בעלילה כמפלטה של האשה המנודה,
ושל בנה (ואולי של הערבים?). חיזוק
לקשר בין ישמעאל לערבים ניתן
למצוא בשורות: "עיני ישמעאל
התבוננתי/ נדודים/ נדודים בעיני/
וגעגועים". קשה שלא לקשור בין
נדודי האסלאם במדבריות לבין נדודי
ישמעאל, ואולי אף בין גירוש עם
אמו לגירוש הפלסטינים מארץ
ישראל.

רק עם מותה של שרה המשפחה
מצליחה להתאחד שוב. שרה מוצגת,
באופן מרומו ועקיף, כגורם מפלג
ומחבל: "מתה שרה... ימים ישב עמי
יצחק לנחמה. היינו בשלום" (עמ'
141). בניגוד לשרה, הגר היא הדמות
המפייסת בשיר, הסלחנית. גם
בנדידה ובעליבותה היא שואפת
לשלום, להרמוניה ולאחדות בין
האחים (האומנם שוב כאנכרוניזם
ליחסי ישראל-ערב?). בפרק האחרון,
עם מותו, מצווה אברהם את בניו
לאהבה ולשלום. מוטיב השלום מוגזם
ומעט מביך, ורמזיו שהועברו לאורך
האפוס באופן מעודן, מעוררים לעת
סיום אי-נחת בקרב הקורא המודרני
הישראלי.

השיר העלילתי נחתם בנבואה
עתידית, שהיא תמונת גוף אקטואלית
"ותשכח אהבת יצחק וישמעאל/
ואחזו בני בני בנים בחרב וריב" (עמ'
149). הפתרון שמציעה המשוררת,
בשם הגר, שנעשתה בסוף העלילה
לגיבורה עוצמתית, הוא להשכין
שלום בין שני האחים, לזכור כי
"ישמעאל ויצחק אחים!" לתיקון
העוול המקראי כמתואר בספרה
מצרפת המשוררת קריאה אקטואלית
פוליטית, המכוונת לתיקון עוול
ששורשיו נעוצים בצרות עין, קנאה
ושנאת חינם.

ניקולא אורבך

גם הילדים שנשכחו מזמן
ועדין להוטים לתת לנו את גרסתם שלהם,
אינם נראים
עוד.

אין סימן לכחות פולשים הבאים מן הים
או לכחות המגנים ההורפים אותם
בחזרה אל תוכו.
לא נראה לעין גם הדל מבין הצופים התמימים
שהביטו בספינות שהפליגו מן החוף
וקטנו אל תוך האפק,
רק על מנת לשוב ולהתעצם למראה
עד שיעגנו בכל הדרך,
בזמן שבדקו ושבו ובדקו
(את מטלטליהם).

עתה, רגע לפני תם הסיור –
מי היה מאמין שהנערה הזו שאנו רואים עומדת
בקצה המרחק של קו החוף,
מודדת אולי את עירמה
כנגד זה של השמש

מביטה הישר בעין הגל
(הממתין וקוף)
למשך אותו שבירר רגע בלתי מדיד
הקודם לשברונו)
בטרם תצלל וראשה לפנים,
מתחתיו.

סכויים קלושים, היית אומר,
בהתחשב בכל שהיה
ושלא השפלנו לראות
עד כה.

ובכן, מה באשר לכל שלא נתן לנו עדין,
מאז פלישתו
של הגל הראשון אי פעם?